

Емпіричне дослідження психологічних особливостей емоційно-почуттєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку

У статті розкривається методична база та основні етапи констатувального експерименту; виділяються критерії та рівні емоційно-почуттєвого розвитку старших дошкільників; аналізуються й порівнюються отримані кількісні дані щодо розподілу дітей за цими рівнями у дошкільних навчальних закладах з традиційною навчально-виховною програмою та дошкільному навчальному закладі з особистісно орієнтованим навчанням та вихованням.

Ключові слова: емоційно-почуттєва сфера, емоційно-почуттєвий розвиток старшого дошкільника, позитивні емоції, оптимістичні почуття, критерії та рівні емоційно-почуттєвого розвитку старших дошкільників.

В статье раскрывается методическая база и основные этапы констатирующего эксперимента; выделяются критерии и уровни эмоционально-чувственного развития старших дошкольников; анализируются и сравниваются полученные количественные данные о распределении детей по этим уровням в дошкольных учебных заведениях с традиционной учебно-воспитательной программой и дошкольном учебном заведении с личностно ориентированным обучением и воспитанием.

Ключевые слова: эмоционально-чувственная сфера, эмоционально-чувственное развитие старшего дошкольника, положительные эмоции, оптимистические чувства, является реализация эмоционально-чувственного развития старших дошкольников.

За результатами теоретичного аналізу проблеми нами були визначені критерії емоційно-почуттєвого розвитку старших дошкільників, їх показники, а також підібрані методики до їх визначення.

На основі таких критеріїв, як модальність емоційно-почуттєвих станів (мімічно-експресивні реакції, якість емоційно-почуттєвих станів дитини під час виконання нею різних видів діяльності, у різних життєвих ситуаціях (перебування у ДНЗ, у колі сім'ї)); динамічні особливості емоційно-почуттєвих проявів (швидкість зміни модальності емоційно-почуттєвих станів (чи довго дитина перебуває у незмінному настрої, чи глибоко переживає негативні чи позитивні враження), активність (рухова, психічна (чи проявляє дитина

прагнення до пошуку невідомого, чи зацікавлена), соціальна (чи активна дитина при взаємодії з ровесниками, дорослими), творча – креативність дитини)); здатність усвідомлювати власні емоційно-почуттєві стани (здатність розпізнавати свої емоційні стани, здатність до вербалізації своїх станів, спроможність давати адекватну відповідь як вербального, так і невербального типу щодо якості свого переживання); здатність до розпізнавання емоційно-почуттєвих станів інших (здатність розпізнавати емоційні стани іншої людини, здатність давати адекватну відповідь як вербального, так і невербального типу щодо якості переживання за його зовнішніми проявами в іншій людині); здатність до відгуку на емоційно-почуттєві стани інших (здатність допомагати іншим з урахуванням причини (за власним бажанням, на прохання однолітка, на прохання дорослого)) була обґрунтована характеристика трьох рівнів (високого (стабільно-позитивного), середнього (ситуативно-залежного) та низького (стабільно-пригніченого)) емоційно-почуттєвого розвитку старшого дошкільника.

Дитина зі **стабільно-позитивним (високим) рівнем** емоційно-почуттєвого розвитку відзначається стабільною позитивною модальністю емоційно-почуттєвих станів, емоційною жвавістю, швидким відновленням після негативних переживань, здатністю безпомилково розпізнавати емоційно-почуттєві стани свої та інших, здатністю до дієвого відгуку на емоційно-почуттєві стани інших.

Дитина із **ситуативно-залежним (середнім) рівнем** емоційно-почуттєвого розвитку відзначається коливанням модальності емоційно-почуттєвих станів залежно від ситуації, швидкою й різкою зміною настрою, тривалим відновленням після негативних переживань, помилками при розпізнаванні емоційно-почуттєвих станів своїх та інших, а також не досить дієвим відгуком на емоційно-почуттєві стани інших.

Стабільно-пригнічений (низький) рівень емоційно-почуттєвого розвитку старшого дошкільника відзначається зниженням у дитини емоційно-почуттєвих проявів, її низькою здатністю до розпізнавання емоційно-почуттєвих станів у себе та у інших, а також байдужим ставленням до переживань інших людей.

З метою визначення рівнів окремих критеріїв емоційно-почуттєвого розвитку були використані такі методи та методики: 1) модальність емоційно-почуттєвих станів (спостереження, анкетування батьків, "Кінетичний малюнок сім'ї"), 2) динамічні особливості емоційно-почуттєвих проявів (спостереження, експертні оцінки вихователів), 3) здатність усвідомлювати власні емоційно-почуттєві стани (бесіда, "Кольоропанорама"), 4) здатність до

розпізнавання емоційно-почуттєвих станів інших (проективні методики “Визначення емоцій за фотографіями”, “Розпізнавання почуттів”), 5) здатність до відгуку на емоційно-почуттєві стани інших (спостереження, “Визначення емоційно-обумовленої поведінки дошкільників”).

За критерієм модальності емоційно-почуттєвих станів старших дошкільників і на підставі даних спостереження, анкетування батьків, досліджувані були розподілені на три підгрупи: з високим рівнем, яка відзначається позитивною модальністю, з середнім (нестійка модальність) та з низьким (пригнічена модальність).

Результати визначення переважаючої модальності емоційно-почуттєвих станів дітей представлені у Таблиці 1.

Таблиця 1

Розподіл старших дошкільників за рівнями модальності їх емоційно-почуттєвих станів (у %)

Рівні модальності емоційно-почуттєвих станів	Діти, які відвідують	
	ДНЗТ	ДНЗО
Високий (позитивна модальність)	16,0	22,2
Середній (нестійка модальність)	60,0	64,5
Низький (пригнічена модальність)	24,0	13,3

Як бачимо з табл. 1, 16,0% дітей старшого дошкільного віку з ДНЗТ відзначаються позитивною, 60,0% – нестійкою, а 24,0% – пригніченою модальністю емоційно-почуттєвих станів. Спостереження показує, що у 35,0% дітей превалює життєрадісний настрій, 40,0% дітей перебувають як у задоволеному, так і у незадоволеному стані (залежно від ситуації), 25,0% дітей мають пригнічений стан, часто жаліються та плачуть. 22,2% дітей з ДНЗО мають переважно позитивну, 64,5% – нестійку, 13,3% – пригнічену модальність емоційно-почуттєвих станів.

Різниця за ч-критерієм між показниками дітей старшого дошкільного віку з ДНЗТ та ДНЗО незначна. На перший погляд, це свідчить про відсутність впливу типу навчально-виховної програми ДНЗ на модальність емоційно-почуттєвих станів старших дошкільників. Проте досить помітна різниця виявилась щодо дітей з найбільш несприятливими пригніченими емоційно-почуттєвими станами. В умовах ДНЗТ – це 24,0% старших дошкільників, а у ДНЗО – майже вдвічі менше – 13,3%. Тобто, саме особистісно орієнтовані умови дошкільного виховання дають можливість значно вплинути на емоційну пригніченість дитини за рахунок активізації особистісних механізмів, спрямованих на посилення творчості, ініціативності, самостійності дитини.

Результати визначення переважаючої модальності емоційно-почуттєвих станів дітей у сім'ї за методикою “Кінетичний малюнок сім'ї” відображені у табл. 2.

Аналіз характеру модальності емоційно-почуттєвих станів старших дошкільників (табл. 2) показує, що тільки 20,0% дітей, що відвідують ДНЗТ, переживають гаму позитивних емоційно-почуттєвих станів в умовах сімейної атмосфери, а решта дітей відчувають не тільки позитивні, але й різної якості негативні емоційно-почуттєві стани, а саме: тривожність (32,0%), невпевненість (32,0%), почуття неповноцінності (16,0%), ворожість (20,0%). При цьому вирізняються діти, які переживають всі згадані негативні емоційно-почуттєві стани (12,5%), ті які переживають лише деякі з них (70,0%) та один зі згаданих станів (17,5%).

Таблиця 2

Модальність емоційно-почуттєвих станів старших дошкільників у сім'ї (у %)

Модальність емоційно-почуттєвих станів	Діти, які відвідують	
	ДНЗТ	ДНЗО
позитивні	20,0	24,4
тривожність	32,0	44,1
невпевненість	32,0	32,3
почуття неповноцінності	16,0	11,8
ворожість	20,0	17,6

Зазначимо, що нормальний соціальний і психологічний розвиток дитини відбувається за умов інтенсивного спілкування з дорослими. Потреба в сімейному спілкуванні – одна з найістотніших людських потреб. Недостатність спілкування, контактів близьких дорослих з дитиною призводить до уповільнення її розумового та фізичного розвитку (О.Л.Кононко, А.Д.Кошелева, В.К.Котирло, О.І.Кульчицька, М.І.Лісіна, С.О.Ладивір та ін.). Тому над розвитком емоційно-почуттєвої сфери дитини вихователь ДНЗ має працювати у тісній взаємодії із сім'ями своїх вихованців.

За критерієм динаміки емоційно-почуттєвих станів старших дошкільників і на підставі даних спостереження, експертних оцінок, наданих вихователями, досліджувані були розподілені на три підгрупи: із високим рівнем (стабільна динаміка), з середнім (нестійка динаміка) та з низьким (уповільнена динаміка).

Як бачимо з табл. 3, стабільна динаміка властива 18,0% дітей старшого дошкільного віку з ДНЗТ та 22,2% дітей з ДНЗО. Нестійка динаміка відзначається у 62,0% старших дошкільників з ДНЗТ та 62,2% дітей з ДНЗО. Уповільнена динаміка властива 20,0% дітей старшого дошкільного віку з ДНЗТ та 15,6% дітей з ДНЗО.

Таблиця 3

Розподіл старших дошкільників за критерієм динаміки емоційно-почуттєвих станів

Рівні динаміки емоційно-почуттєвих станів дітей	Діти, які відвідують	
	ДНЗТ	ДНЗО
Високий (стабільна динаміка)	18,0	22,2
Середній (нестійка динаміка)	62,0	62,2
Низький (уповільнена динаміка)	20,0	15,6

Отримані різниці у динаміці емоційно-почуттєвих проявів старших дошкільників з ДНЗТ та ДНЗО статистично незначущі. Тобто умови особистісно-орієнтованого виховання майже не відрізняються від традиційних виховних технологій за їх впливом на динаміку емоційно-почуттєвих станів дітей.

Важливим показником динаміки емоційно-почуттєвих проявів дітей є реакція на ситуації успіху чи неуспіху. Ми вважали особливо важливим зафіксувати ці реакції у процесі навчання дітей старшого дошкільного віку, оскільки ситуація невдачі сильно впливає на самопочуття дитини, на її самооцінку, яка інтенсивно формується в цьому віці і виступає важливим чинником готовності до шкільного навчання. Згодом неадекватна самооцінка у старшого дошкільника блокує формування рефлексії, як необхідної умови оволодіння навчальною діяльністю.

За критерієм здатності дитини усвідомлювати власні емоційно-почуттєві стани і на підставі результатів методик “Кольоропанорама”, бесіди, експертних оцінок вихователів були визначені три підгрупи дітей: з високим рівнем (ті, які переважно завжди адекватно розпізнають свої емоційно-почуттєві стани), середнім (які розпізнають їх залежно від ситуації), і з низьким (діти, які взагалі не розпізнають своїх переживань, але іноді розрізняють лише їх полярність) (Табл. 4).

Таблиця 4

Розподіл старших дошкільників за сформованістю здатності до розпізнавання власних емоційно-почуттєвих станів

Сформованість здатності дитини усвідомлювати власні емоційно-почуттєві стани	Діти, які відвідують	
	ДНЗТ	ДНЗО
Високий (завжди розпізнають)	20,0	26,7
Середній (іноді розпізнають)	50,0	55,5
Низький (не розпізнають)	30,0	17,8

Як бачимо з табл. 4, завжди розпізнають свої емоційно-почуттєві стани 20,0% дітей ДНЗТ та 26,7% дітей з ДНЗО. Іноді розпізнають

50,0% дітей з ДНЗТ та 55,5% дітей з ДНЗО. Не розпізнають 30,0% дітей з ДНЗТ та 17,8% дітей з ДНЗО. Отримані різниці у рівнях здатності розпізнавати свої емоційно-почуттєві стани дітей з ДНЗТ та ДНЗО статистично незначущі на рівні 0,05.

Діти, які завжди адекватно розпізнають свої емоційно-почуттєві стани, відзначають у мовленні їх якісне забарвлення, добираючи правильні назви. Відзначається зв'язок переживань з успішністю діяльності на занятті, зі схваленням вихователя, з можливістю привернути його увагу до свого результату. У бесідах виявляється їх стабільна успішність фіксувати свій емоційно-почуттєвий стан у відповідності з оцінкою експериментатора.

Діти, які іноді розпізнають свої емоційно-почуттєві стани, краще роблять це у ситуаціях успіху, а гірше – неуспіху, при виникненні суперечливих ситуацій у взаєминах з ровесниками, при незадоволенні відсутністю підвищеної уваги з боку вихователя. Напевне високий рівень емоційної напруги в останніх випадках ускладнює розуміння дитиною своїх переживань. У бесідах діти переважно правильно відповідають на допоміжні питання експериментатора, лише іноді припускаючись помилок, які не стосуються полярності переживань, а їх модальності. Тобто дитина твердо розрізняє стан задоволення від незадоволення, а плутається у конкретних виявленнях емоцій (радість, захоплення, здивування).

Діти, які не розпізнають своїх емоційно-почуттєвих станів, використовують кольори методики “Кольоропанорама” випадково. Вибір ними кольору тільки у поодиноких випадках (1-2 рази з 30) може адекватно відобразити їх стан. У бесідах такі діти відповідають на допоміжні питання експериментатора переважно згодою, не замислюючись над визначенням свого стану. Тому вони зауважують, що одночасно переживають і радість, і сум, і тривогу тощо. Коли експериментатор запитує, чи може людина одночасно переживати і радість, і сум, дитина губиться, ніяковіє. Іноді втрачає до бесіди інтерес і переходить до інших занять.

Критерій здатності старших дошкільників до розпізнавання емоційно-почуттєвих станів інших був досліджений на підставі результатів проєктивних методик “Визначення емоцій за фотографіями” і “Розпізнавання почуттів”.

Аналізуючи отримані результати, ми виділяємо три рівні сформованості здатності до розпізнавання дітьми емоцій інших людей. Це високий (аргументоване розпізнавання), середній (частково аргументоване), низький (неаргументоване).

Отже, рівень аргументованого розпізнавання характеризується тим, що це вже не глобальне та поверхнєве сприймання емоцій, а

цілісне й узагальнене на основі системи ознак. Такі діти майже ніколи не помиляються у визначенні емоційно-почуттєвих станів інших.

Рівень частково-аргументованого розпізнавання характеризується тим, що емоційно-почуттєвий стан пізнається завдяки виділенню декількох не пов'язаних елементів експресії. У більшості випадків діти розрізняють вираз обличчя, а не позу тіла. У них інколи трапляються помилкові відповіді щодо переживань інших.

Рівень неаргументованого розпізнавання характеризується тим, що розпізнавання емоційно-почуттєвих станів інших відбувається глобально та поверхнево, діти починають виділяти окремих, часто одиничний елемент експресії (у більшості випадків – це очі). Такі діти найчастіше дають помилкові відповіді на розпізнавання емоційно-почуттєвих станів інших.

Кількісні результати розподілу старших дошкільників за рівнями сформованості здатності до розрізнення емоційно-почуттєвих станів інших подані у табл. 5.

Таблиця 5

Розподіл старших дошкільників за сформованістю здатності до розпізнавання емоційно-почуттєвих станів інших (у%)

Рівні здатності дитини розпізнавати емоційно-почуттєві стани інших	Діти, які відвідують	
	ДНЗТ	ДНЗО
Високий (аргументоване розпізнавання)	22,0	24,4
Середній (частково-аргументоване розпізнавання)	64,0	66,7
Низький (неаргументоване розпізнавання)	14,0	8,9

Як бачимо з табл. 5, 14,0% дітей 6 років, які виховуються в ДНЗТ відзначаються рівнем неаргументованого розпізнавання емоційно-почуттєвих станів інших. Старші дошкільники називають емоцію, але сприймають її поверхнево, не вміють навести докази своєї відповіді у зовнішніх проявах інших. Наприклад: “Я впізнав, що він сумний по очах”. Що стосується дітей з ДНЗО, то такий рівень зустрічається помітно рідше – 8,9%. Середній показник успішності розпізнавання у цій підгрупі дітей становить 5,3 бали (нижче середнього) (діти з ДНЗТ) та 5,7 бали (діти з ДНЗО). Такі діти байдуже поставились до завдання, виконували його швидше на догоду дорослому.

Отже, результати порівняння рівнів здатності до розпізнавання емоційно-почуттєвих станів інших у дітей з різних типів ДНЗ є дещо різними, але статистичної значущості ця різниця не має. Можна припустити, що розвиток здатності дошкільника до розпізнавання емоційно-почуттєвих станів інших, залежить, насамперед, від віку дитини, а не умов ДНЗ.

За критерієм здатності дитини до відгуку на емоційно-почуттєві стани інших і на підставі результатів спостереження та методики “Визначення емоційно-обумовленої поведінки дошкільників” були визначені три підгрупи дітей: з високим рівнем (ті, які переважно завжди дієво реагують на переживання інших), з середнім (діти, які реагують на переживання інших емоційно) та з низьким (діти, які реагують на переживання інших нейтрально) (див. табл. 6).

Таблиця 6

Розподіл старших дошкільників за сформованістю здатності до відгуку на емоційно-почуттєві стани інших (у%)

Рівні здатності дитини до відгуку на емоційно-почуттєві стани інших	Діти, які відвідують	
	ДНЗТ	ДНЗО
Високий (дієво реагування)	18,0	22,2
Середній (емоційне реагування)	52,0	64,5
Низький (нейтральне реагування)	30,0	13,3

Як видно з табл. 6, високий рівень характерний для 18,0% дітей з ДНЗТ та 22,2% з ДНЗО.

Дієво реагування виявляється як здатність дитини за власною ініціативою допомагати іншим або висловлювати бажання зробити це. Наприклад, на запитання: “Чи можна сміятись, коли твій товариш впав?” такі діти відповідають: “Не можна сміятись, а потрібно допомогти”. Ці діти отримують задоволення від своєї допомоги, відчувають обов'язок щодо оточуючих людей, тварин, здатні виявляти систематичну турботу про слабших, вміють співрадіти успіхам та співчувати невдачам інших людей.

Типові відповіді дитини, яка виявляє почуття обов'язку: “Добре, я не буду заважати, я буду тихенько гратись”. Типові відповіді дітей, які завжди виявляють турботу (ситуація 4): Тетянка і Оля грались в “доньки-матері”. До них підійшов маленький хлопчик і попросив: “Я теж хочу гратись”. “Ми тебе не візьмемо, ти ще малий”, – відповіла Оля. А Тетянка сказала... Що сказала Таня? Чому? Відповідь дитини: “Давай візьмемо його, може буде нам сином”, “Нехай грається з нами”. Або ситуацію 7 де, Сашко гуляв біля дому, але, раптом він побачив маленьке кошеня, яке дуже змерзло та жалібно нявкало. Тоді Сашко... Що зробив Сашко? Чому? Дитина із високим рівнем реагування на емоційно-почуттєві стани інших, інтерпретує таким чином: “Сашко забрав додому кошеня і нагодував”, “Приніс додому, нагодував, зігрів і поклав спати”.

Переживання співрадість виявляється у таких репліках дитини: “Я намалював гарно, але у Мишка теж добре вийшло”.

Середній рівень реагування на емоційно-почуттєві стани інших характерний для 52,0% дітей з ДНЗТ та 64,5% – з ДНЗО. Цей рівень виявляється як здатність дитини до емоційного співпереживання іншим, але дієвий компонент у ньому виражений слабо. Так деякі діти за власною ініціативою не готові надати допомогу за власною ініціативою, не виявляють бажання до цього. Для них є типовими наступні пояснення ситуацій: “Йому боляче. Мені його шкода”; “Хлопчик плаче, а мені теж сумно”. Водночас, за пропозицією дорослого такі діти із задоволенням надають допомогу іншим.

Діти з емоційним рівнем реагування на переживання інших не завжди виявляють почуття обов’язку та турботу щодо інших. У цьому вони також залежать від підказок дорослого. Вони охоче відповідають згодою на пропозицію потурбуватись про слабшого.

Порівнюючи розподіл дітей за рівнями здатності до відгуку на емоційно-почуттєві стани інших у дітей з ДНЗТ та з ДНЗО, ми бачимо дещо кращі результати в останньому випадку. Різниця статистично значуща на рівні 0,05. Отже, можна зауважити, що умови особистісно орієнтованого дошкільного виховання, побудовані на першочерговій увазі до розвитку особистості дитини, її ініціативи, самосвідомості, самоповаги, сприятливо позначаються на її здатності до активного відгуку на емоційно-почуттєві стани інших.

Водночас і в умовах ДНЗО виявлено невисокий відсоток дітей, здатних до дієвого реагування (20,0%) та досить помітна кількість дітей з нейтральним реагуванням (13,3%). Це свідчить про потребу спеціальної роботи з розвитку емоційно-почуттєвої сфери старшого дошкільника.

За отриманим масивом даних стосовно розподілу старших дошкільників на високий, середній, низький рівні за п’ятьма критеріями емоційно-почуттєвого розвитку (модальності емоційно-почуттєвих станів, їх динаміки, здатності до розпізнавання емоційно-почуттєвих станів у себе, здатності до розпізнавання емоційно-почуттєвих проявів у інших та здатності дитини до відгуку на емоційно-почуттєві прояви інших) було обчислено середнє арифметичне для кожного рівня кожного критерію.

Отже, був отриманий розподіл досліджуваних на рівні емоційно-почуттєвого розвитку за інтегрованим критерієм (табл.7). Обчислення проводилось окремо для старших дошкільників, які відвідують ДНЗТ, та для вихованців ДНЗО. Це уможливило їх узагальнене порівняння.

Таблиця 7

Розподіл старших дошкільників за рівнями їх емоційно-почуттєвого розвитку

Критерії емоційно-почуттєвого розвитку	Рівні емоційно-почуттєвого розвитку					
	Високий		Середній		Низький	
	ДНЗТ	ДНЗО	ДНЗТ	ДНЗО	ДНЗТ	ДНЗО
Модальність емоційно-почуттєвих станів	16,0	22,2	60,0	64,5	24,0	13,3
Динаміка емоційно-почуттєвих станів	18,0	22,2	62,0	62,2	20,0	15,6
Здатність до розпізнавання власних емоційно-почуттєвих станів	20,0	26,7	50,0	55,5	30,0	17,8
Здатність до розпізнавання емоційно-почуттєвих станів інших	22,0	24,4	64,0	66,7	14,0	8,9
Здатність до відгуку на емоційно-почуттєві стани інших	18,0	22,2	52,0	64,5	30,0	13,3
Інтегрований критерій	18,8	23,5	57,9	62,8	23,6	13,7

Найменш розвиненою є модальність емоційно-почуттєвих станів дитини. Її високим емоційно позитивним і стабільним рівнем відзначається лише 16,0% дітей. Слід зауважити, що така картина відповідає встановленим для цього віку особливостям. Так, відомо, що у дитини у старшому дошкільному віці зростає незадоволеність станом її міжособистісних взаємин, відзначається зниження інтересу до гри та інших дитячих занять, поступове зростання мотивації до оволодіння новим видом діяльності – учіння. Водночас, посилюється тривожність, стурбованість дітей у зв’язку із очікуваним вступом до школи. Тому лише незначна частина старших дошкільників залишаються емоційно стабільними з перевагою позитивних переживань. Все ж таки найбільш характерною для цього вікового періоду є часте чергування позитивних і негативних емоційно-почуттєвих станів дитини, особливо залежно від результатів своєї діяльності та ставлення до них дорослих. Таких дітей 60,0%. Тобто, при оптимізації емоційно-почуттєвого розвитку старших дошкільників актуальним є насичення позитивних емоцій дітей новим змістом, пов’язаним із вступом до школи, а також стабілізація їх переживань за рахунок посилення впевненості у своїх силах, здатності до подолання перешкод.

Серед дітей, які відвідують дошкільний навчальний заклад з особистісно орієнтованою програмою, найвищими показниками відзначається здатність до розпізнавання власних емоційно-почуттєвих станів (26,7%). Інші критерії перебувають на приблизно

однаковому рівні. Порівняно із дітьми, що відвідують ДНЗТ, діти з ДНЗО краще розпізнають власні емоційно-почуттєві стани. Це є свідченням більш розвиненої самосвідомості, на розвиток якої звертають особливу увагу в умовах особистісно орієнтованого виховання. Високий рівень здатності дітей до емоційного відгуку на емоційно-почуттєві стани інших зустрічається досить рідко відносно інших критеріїв (22,2%). Але якщо порівняти цей показник з дітьми із ДНЗТ (18,0%), то він все одно є вищим. Це можна пояснити тим, що висока здатність до емоційного відгуку на емоційно-почуттєві стани інших відзначається дівістю, а діти переважно переживають відгук на емоційному рівні і не завжди готові одразу і за власною ініціативою допомагати іншим. Отже, при оптимізації емоційно-почуттєвого розвитку дітей слід особливу увагу приділити розвитку в них здатності до ініціативної допомоги іншим.

Аналіз результатів щодо інтегрованого критерію дає змогу простежити розподіл досліджуваних за рівнями їх емоційно-почуттєвого розвитку. Так, серед дітей з ДНЗТ високий (позитивно-стабільний) рівень емоційно-почуттєвого розвитку має 18,8%, середній (ситуативно-залежний) – 57,9, а низький (стабільно-пригнічений) – 23,6%. Серед дітей з ДНЗО ці показники – відповідно 23,5%, 62,8% та 13,7%.

Показники інтегрованого критерію свідчать, що у ДНЗТ менше дітей з високим та більше з низьким рівнем емоційно-почуттєвого розвитку, порівняно із розподілом рівнів у ДНЗО. Водночас, як бачимо, і діти з ДНЗО не позбавлені проблем емоційно-почуттєвого розвитку, які вимагають спеціальної уваги фахівців до їх вирішення.

Результати констатувального експерименту виявляють наявність однотипних проблем емоційно-почуттєвого розвитку як у дітей з ДНЗТ, так і у дітей з ДНЗО, що актуалізує завдання організації спеціальної роботи, спрямованої на оптимізацію цього розвитку.

Список використаної літератури

1. Котырло В.К. Роль дошкольного воспитания в формировании личности / В.К.Котырло, Т.М. Титаренко. – К.: Общество “Знание” УССР, 1977. – 48 с.
2. Кульчицька О.І. Розвиток емоцій у дошкільному віці / О.І. Кульчицька. – К., 1997. – 37 с.

A methodical base and basic stages of konstatuval'nogo experiment opens up in the article; criteria and levels of emotionally perceptible development of senior under-fives are selected; the quantitative findings are analysed and compared in relation to the division of children after these levels in preschool educational establishments with a traditional educational-educate program

and preschool educational establishment with the personality oriented studies and education.

Key words: emotsiyno-pochutteva sphere, emotionally perceptible development of senior preschool child, positive emotions, optimistic senses, criteria and levels of emotionally perceptible development of senior under-fives.

Отримано: 14.03.2010

УДК 159.913:351.74

І.М. Слюсар

Розробка загальних засад психогієни професійної діяльності працівників ОВС у контексті здійснення психопрофілактичної роботи в ОВС України

У статті зроблено спробу дати визначення поняттю психогієни в ОВС, окреслити її основні завдання. Проаналізовано співвідношення психопрофілактики та психогієни в ОВС України. Обґрунтовано необхідність розробки загальних засад психогієни в ОВС України.

Ключові слова: психогієна, психопрофілактика, психічне здоров'я, завдання психогієни в ОВС України.

В статье осуществлена попытка дать определение понятию психогигиены в ОВД, выделить ее основные задачи. Проанализировано соотношение психопрофилактики и психогигиены в ОВД Украины. Обоснована необходимость разработки основ психогигиены в ОВД Украины.

Ключевые слова: психогигиена, психопрофилактика, психическое здоровье, задачи психогигиены в ОВД Украины.

На сучасному етапі розвитку органів внутрішніх справ (ОВС) України пріоритетного значення набувають завдання вдосконалення форм та методів роботи з кадрами, зокрема, попередження тимчасових чи незворотних утрат особового складу ОВС України, забезпечення професійного здоров'я персоналу шляхом здійснення роботи, спрямованої на попередження та мінімізацію вищезазначених утрат.

Професійне здоров'я працівників органів внутрішніх справ (ОВС) слід розглядати через призму смертності, захворюваності та